

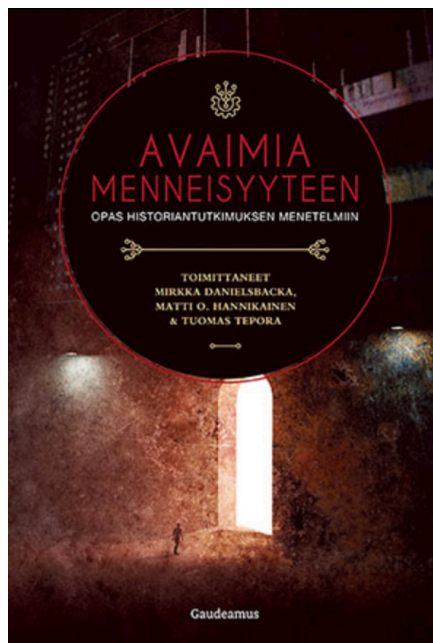
Kirja-arviot

Avaimia menneisyyteen on, mutta onko aikaa?

Danielsbacka, Mirkka, Matti O. Hannikainen ja Tuomas Tepora (toim.). 2022. *Avaimia menneisyyteen. Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Helsinki: Gaudeamus. 376 sivua.

AV Villén

O sapuilleen neljännesvuosisata sitten päädyin jäseneksi Suomen populaarimusiikin historiaa käsittelevään tutkimushankkeeseen. Hankkeessa ja sen liepeillä joukko musiikintutkijoita tarkasteli Euroopan koilliskolkan musiikillista menneisyyttä 1900-luvun vaiheita painottaen niin tyyli- ja sointimuutosten, äänitetuotannon, tähteyden, kantaaottavuuden kuin elokuvallistenkin yhteyksien osalta. Hankkeessa tehtiin lisäksi tiivistä yhteistyötä talous- ja sosiaalhistorian tutkijoiden kanssa. En muista tarkkoja sanamuotoja, mutta ainakin rivien välissä ja illanviettojen humussa päämääränä oli haastaa tuolloin tuore ja tietokirjallisuuden Finlandia-palkinnollakin jalustalle korotettu neliosainen *Suomen musiikin historia* ja sen edustama – jo tuolloin vähemmän tuore – ”historiallisen musiikkitieteen” lähestymistapa. Haastetta voi toki pitää maltillisena, sillä moniulotteisista kulttuurisista ja yhteiskunnallisista muutoksista kiinnostuneiden tutkijoiden oli (ja on) vaivatonta osoittaa (mies)säveltäjä- ja (mestari)teoskeskeisen otteen naiivi ylemmydentunto, kirjasarjan nimestä alkaen.

Samalla voi toki pohtia musiikkiin kohdistuvan historiantutkimuksen ja kaupallisen kustantajan julkaiseman tietokirjallisuuden eroja. Sikäli kun erilaisilla historiikeilla on jatkuvaa kysyntää tietokirjamarkkinoilla, kyseisten erojen painoarvo vain kasvaa. Olennaisilta osin kysymys on historiallisen eli menneisyyttä koskevan tiedon vaikutusvallasta ja siihen liittyvästä asiantuntemuksesta: miksi esimerkiksi *Suomen musiikin historian* kirjoittaneet säveltäjä-musiikkitieteilijät olisivat etevämpiä aihepiirin tuntijoita tai yleistajuistajia kuin varsinaiset historiantutkijat? Keskeisempi kysymys koskee kuitenkin ”historian” suhdetta ”totuuteen”,

etenkin nykyisinä vaihtoehtoisten tosiasioiden ja totalitaristisen historiapolitiikan aikoina: samalla kun diktaattorit ja muut voittajat rusikoivat historiakirjoja surutta uusiksi, on historiantutkijan uskottavuus koetuksella mikäli hän rohkenee avata *tulkintansa* lähtökohdat ja reunaehdot.

Avaimia menneisyyteen on rohkaiseva puheenvuoro historiantutkimuksen uskottavuuden ja luotettavuuden lisäämiseksi tutkimusmenetelmiä sekä laajemminkin menetelmällisiä valintoja erittelemällä. Artikkelikokoelman johdannossa toimittajat painottavat viime vuosikymmenten muutoksia niin tutkimussuuntausten, lähitieteiden kuin objektiivisuuden ihanteenkin suhteen: "Lähteiden äärellä 'itsensä sammuttavan' tutkijan" sijaan "uskottavuus muodostuu tutkimusmenetelmien, lähteiden ja teorian sekä käsitteiden toimivasta, auki kirjoitetusta kokonaisuudesta" (s. 10). Kokoelman tavoitteena onkin tarjota vastauksia siihen, "miten nykypäivän historioitsijat työtään tekevät", sillä "[s]e, *kuinka* tuotamme tietoa menneisyydestä, määrittää sitä, *millaista* historiaa kirjoitamme" (s. 18–19; kursivointi lisätty).

Tieteenfilosofisella vuoristoradalla

Vastauksia historiallista tietoa koskeviin laadullisiin interrogatiiveihin kokoelmasta löytyykin koko joukko, niin yksittäisiin menetelmiin kuin yleisempiin metodologisiin perusteisiin liittyen. Johdantoa seuraa Soile Ylivuoren pyrkimys "tarjota tiivis ja käytännönläheinen johdanto sukupuolihistorian menetelmiin" (s. 21), minkä jälkeen Tuomas Tepora esittelee tunnehistoriaa ja Ville Kivimäki ja Raisa Maria Toivo kokemushistoriaa. Anu Lahtisen metodologiset perusteet nojaavat puolestaan ajalliseen rajaukseen hänen keskittyessään "nimenomaan 1500-luvun pohjoiseen yhteiskuntahistoriaan, sen aineistoihin, tutkimusmenetelmiin ja -mahdollisuuksiin" (s. 79). Kati Katajisto esittelee poliittisen historian tarpeisiin muotoilemaansa tulkintakehikkoa, Ilkka Kärrylä käsittehistoriallista otetta ja Petteri Norring aatehistoriallisen tutkimuksen suhdetta menetelmiin.

Aatehistoriallisella linjalla jatkaa myös Jesse Keskiäho painottaen kuitenkin "erityisesti varhaisemman keskiajan kertovia lähteitä ja niiden aatehistoriallista tarkastelua" (s. 148). Siinä missä Kärrylän, Norringin ja Keskiähön artikkelit lomittuvat sisällöllisesti toisiinsa, niitä seuraava Maiju Wuokon, Niklas Jensen-Eriksenin ja Elina Kuorelahden tarkastelu yrityshistorian olemuksesta, menetelmistä ja erityispiirteistä asettuu kokonaisuudessa aivan omalle abstraktiotasolle. Janne Lahti palauttaa yleisvireen jälleen korkeammalle käsitteellistämisen tasolle hahmotellessaan jälkikolonialista historiantutkimusta, mutta ontologis-epistemologinen vuoristorata jatkuu Matti O. Hannikaisen luvussa ympäristöhistoriasta. Tämän jälkeen tieteenfilosofinen mäkijuna saapuukin yhteen nykyhetken kuumimmista mutkista eli digitaaliseen historiantutkimukseen Matti La Melan ja Mila Oivan esitellessä "yleisesti historian digitaalista tutkimustapaa" (s. 211). Mikäli menneisyyden avainnippu on pysynyt kyydissä mukana, siihen voi vielä lisätä Tanja Vahtikarin, Tiina Männistö-Funkin ja Silja Laineen artikkelin valokuvan historiantutkimuksesta, Mirkka Danielsbackan pohdinnan määrällisistä menetelmistä sekä Sakari Saaritsan erittelyn kausaalista selittämisestä historiallisessa taloustieteessä.

Saaritsan ja siten itse artikkelikokoelman viimeinen väliotsikko on: "Mitä jää käteen?" (s. 290). Hän vastaa suoraan eritoten oman aihepiirinsä eli "kausaalimalleilla hienojakoiseen aineistoon [...] pureutuvan niin sanotun mikroekonometrian strategioita hyödyntävä[n]" (s. 271) tutkimuksen osalta. Huomiot eri tieteenaloilla vallitsevista käsityksistä ovat ajattelemisen

ja muistamisenkin arvoisia, etenkin "radikaaleina" tai "konservatiivisina" pidettyjen metodologisten muutosten suhteen. Saaritsan artikkelin paikka kokoelman viimeisenä saat- taakin selittyä suurelta osin sillä, että hän kirjoittaa – historiallista musiikkitiedettä edusta- vien säveltäjien tavoin – historiallisesta taloustieteestä eikä historiantutkimuksesta omana tieteenalanaan.

Ounastelen myös, että Saaritsan paikoin sangen tekninen selvitys regressioepäjatkuvuus- asetelmasta, instrumenttimuuttuja-analyysistä ja kiinteäkertoimisesta paneeliregressiosta pistää alaan perehtymättömien kärsivällisyyden koetukselle. Luvun päättävä puntarointi historiallisen ja taloustieteellisen tiedonintressin suhteista ja vaikutuksista sekä historialli- sen aineiston valintaperusteista ja tulosten yleistettävyydestä on kuitenkin käypä muistutus tieteenteoreettisista ja eritoten menetelmäopillisista perusasioista. Saaritsa painottaakin aiheellisesti menetelmä- ja tieteenalauksokovaisuuden riskejä: "Kun tutkimuskohteena ovat vaikkapa valtion, koulutuksen ja nationalismin yhteydet, historiallinen mikroekonometria ei ole vain taloushistoriaa vaan myös poliittista historiaa tai sosiaalishistoriaa. [...] Vaikka eri suuntausten tulisieluisimmat profeetat usein saavatkin paljon huomiota, [...] arvokasta tietoa voi tuottaa samaan aikaan monilla toisiaan täydentävillä tavoilla. Siksi onkin tärkeää oppia lukemaan useilla eri menetelmillä tehtyä tutkimusta" (s. 290–291).

Ajan erityisyys ja hankaluus

Tuskinpa minustakaan mikroekonometrikkoa enää tulee, mutta Saaritsan kriittinen esittely itselleni uudesta tutkimusmenetelmästä oli monellakin tapaa kokoelman antoisin. Tähän toki vaikuttaa oma paikkani kirjan kohdeyleisössä. Toimittajien mukaan kokoelma "on suunnattu kandidivaiheen opiskelijoille ensimmäiseksi historian menetelmistä kertovaksi oppaaksi, mutta teos sopii hyvin myös pro gradu -tutkielman tekijöille ja edistyneemmille historioitsi- joille" (s. 19). Näistä olen kaiketi lähinnä viimeisintä, joskaan en nimitä itseäni historioitsijaksi enkä varsinkaan edistyneemmäksi, oli asiayhteys mikä tahansa. *Metahistorioitsijaksi* saatan tunnustautua, sillä en voi kieltää olevani kiinnostunut menneisyyttä koskevan tiedon tuo- tannosta eli siitä, *miten ja millaista* "historiaa" kulloinkin kirjoitetaan.

Lisäksi koska aiempi tutkimukseni on kohdistunut muun muassa musiikin ja audiovisuaalisen median historiallisiin yhtymäkohtiin, huomaan pohtivani toistuvasti kulloistenkin historioi- den kirjallisten, äänellisten ja kuvallisten sisältöjen risteymiä ja hankaumia. Tässä suhteessa Vahtikarin, Männistö-Funkin ja Laineen huomioidut valokuvan käytöstä "eri aikojen kuvallisen kulttuurin, kuvien merkitysten ja katsomistapojen jäljittämiseen" (s. 231) historiallisessa tut- kimuksessa ovat paikallaan, puhumattakaan heidän mainitsemastaan kuvien moniaistisesta materiaalisuudesta ja oletetusta dokumentaarisuudesta. Silti jäin hämmästelemään sitä, että niinkin vakiintunutta ja laajaa alaa kuin taidehistoria ei muualla kokoelmassa mainita suoraan, ja valokuvienkin yhteydessä vain ohimennen. Sinällään kiitettävästi kirjan lopussa on sekä asiasana- että henkilöhakemisto, mutta eipä sieltäkään taidehistoriaa löydy – saati musiikinhistoriaa. Jälkimmäisen osalta oma yksityiskohtansa on, että kirjallisuusluettelossa on täsmälleen yksi nimenomaisesti musiikkia käsittelevä teos eli Nuppu Koiviston väitös- kirja naisten salonkiorkestereista vuodelta 2019, mutta artikkelien viiteluetteloista en sitä kolmannellakaan selauskerralla kyennyt paikallistamaan.

Nykypäivän historioitsijat, heidän työtapansa ja historiansa hahmottuvatkin kokoelman perusteella vakiintuneita tieteenalarajoja myötäillen, ainoana poikkeuksena Saaritsan

edustama historiallinen taloustiede. Onko siis pääteltävä, että siinä missä "oikean" eli etuliitteettömän musiikin historioitsijat ovat (olleet) länsimaisen taidemusiikin säveltäjiä ja musiikkitieteilijöitä, etuliitteettömän "oikean" historian tutkimuksen edustajat ovat samankaltaisen naiivin akateemisen elitismien ja kuppikuntaisuuden kahlitsemia aate-, talous- ja yhteiskuntahistorioitsijoita?

Ehkei, tai ainakin toivon mukaan ei. Silti etenkin ensisijaisen kohdeyleisön eli kandidaattiopiskelijoiden kannalta olisin odottanut tarkempaa punnintaa oppialan menetelmällisistä erityisyydestä – tai sen puutteesta. Johdannossa toimittajat listaavat historian "perusmenetelmänä" lähdekritiikin, kontekstualisoinnin ja kirjoittamalla tapahtuvan päättelyn, jos kohta nämä "ovat osa myös muita yhteiskuntatieteitä" (s. 14). Kirjan luvuissa törmäsinkin toistuvasti tarkemmin erittelemättömään muotoiluun itse kunkin tutkimusotteen tai -menetelmän erityispiirteistä. Seurauksena syntyy helposti vaikutelma siitä, että tietyt teoriat, oppialakarsinat, aineistotyyppit tai konkreettisen toiminnan kehukset tekevät kulloisestakin historian tutkimuksen suuntauksesta ainutkertaisen. Kuitenkin kuten Norring tiivistää: "Aatehistoriallisen tutkimuksen suhde menetelmiin on sama kuin muissakin historian tutkimuksen suuntauksissa. Ei ole olemassa vain yhtä menetelmää tai yleistä sääntöä, joka tarjoaisi vastaukset erilaisiin tutkimusongelmiin ja samalla tietoteoreettisen oikeutuksen historialliseen tietoon" (s. 131). Myös toimittajia mukaillen historian tutkimuksen erityisyys – verrattuna vaikkapa musiikin sukupuolittuneisuutta, jälkikoloniaalisia suhteita, liiketoimintaa tai ympäristöyhteyksiä käsittelevään tutkimukseen – nojaa siihen, että "historia pyrkii jäsentämään aikaa eli tarkastelemaan tutkittavaa ilmiötä omassa ajassa sekä suhteuttamaan sen osaksi laajempia ajallisia jatkumoa ja katkoksia" (s. 14). Näin ollen Lahtisen sivuhuomio ajallisesta rajauksesta "omalla tavallaan hankala[na]" metodologisenä lähtökohtana (s. 79) saa kaipaamaan tarkempaa avautusta lyhyen kehämäisen päätelmän sijaan.

Kokoelma vai kokonaisuus?

Kandivaiheessa olevia lukijoita ajatellen kokoelman koherenssi jättääkin kohtuullisesti toivomisen varaa. Erityisen selvästi tämä käy ilmi luvuissa 6–8 eli Kärrylän, Norringin ja Keskihon käsite- ja aatehistoriallisissa päällekkäisyyksissä. Kärrylällä on lisäksi toiskäsitteilyä vihjaavia viitteitä tutkimuskirjallisuuteen: hänen tekstinsä perusteella saattaa jäädä siihen luuloon, että esimerkiksi niin kutsutut "puheteot" perustuvat Quentin Skinnerin oivalluksiin (s. 117), mutta heti seuraavassa luvussa Norring palauttaa keskustelun syltityhtehtäälle eli J. L. Austinin "puheaktiteoriaan" (s. 135). Kokoelman johdannossa toki tuodaan esiin historian tutkimusta leimannut lähdekritiikkivouhotus, mutta epätarkkuuksia ja etenkin mahdollisia ristiriitaisuuksia on syytä välttää.

Yksityiskohdista ja lähdekritiikin perusteista innostunut piru heristäisi etusormeja myös Lahtiselle: "Erityisen tärkeää on kuitenkin Agit Propin sanoin oppia perusasiat" (s. 81) – kas kun nuo sanat kirjoitti alun perin Bertolt Brecht ja sittemmin suomensi Hannu-Pekka Lapalainen. Pilkkuvirhepaholainen sen sijaan kiroilisi nurkassaan, sillä tekstiosaltaan lähes kolmesataasivuisessa kirjassa ladontavirheitä silmään sattuu vain muutama. Toki ajoittain – ja jälleen nuori kohdeyleisö muistaen – turhan koukeroiset tai kehämäiset virkkeet olisi voinut oikaista tai vain yksinkertaisesti poistaa: "Institutionaalisella poliittisella järjestelmällä tarkoitetaan tässä sitä monimutkaista ja ajallisesti sekä alueittain tai maittain vaihtuvaa järjestelmää, jossa politiikkaa käytännössä harjoitetaan institutionaalisella poliittisella tasolla" (s. 95). Arvostelukappaleessani on tämän virkkeen kohdalla marginaalissa kolme isohkoa kysymysmerkkiä.

Olen viime aikoina huomannut suhtautuvani yhä epäluuloisemmin artikkelikokoelmiin, joissa on enemmän kuin kaksi toimittajaa. Toistuva vaikutelmani nimittäin on, että loppu-tulos on kokoelma toimitettuja artikkeleita eikä toimitettu kokonaisuus. *Avaimia menneisyy-teen* ei ole poikkeus. Yhden- ja johdonmukaisuudesta tinkiminen saattaa tuottaa kutkutta-vaa monipuolisuutta ja -äänisyyttä, mutta toivoakseni niin ei käy tehokkuuden tai kiireen takia, olivatpa niiden syyt kirjakapitalismissa tai tieteellisessä meritokratiassa. Historiantut-kijoilla on jälleen muutama avain lisää, ja toivoa sopii, että heillä(kin) on myös aikaa.

AV Villén on kulttuurisen musiikintutkimuksen professori Taideyliopistossa ja luku-vuonna 2022–2023 vieraileva tutkija (Oskar Huttunen Fellow) Cambridgen yliopiston Clare Hall Collegessa ja CRASSH-tutkimusyksikössä.